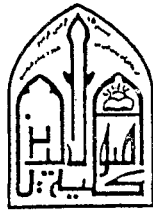

1411

مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران
گنجینه اسناد

دانشکده اصول الدین
USUL AL DEEN COLLEGE

پایان نامه کارشناسی ارشد

بیماری های قلب و علاج آن

از منظر قرآن و حدیث

۱۳۸۲ / ۱۰ / ۳۰

۱۳۸۲ / ۱۰ / ۳۰

استاد راهنما: دکتر مجید معارف

استاد مشاور: دکتر ولی الله نقی پورفر

نگارش

افسانه قارونی

۵۸۱۸۱

نیمسال دوم ۸۲-۱۳۸۱

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَا يَبْلُغُ مِدْحَتَهُ الْقَائِلُونَ، وَلَا يُحْصِي نِعْمَاءَهُ الْعَادُونَ،
وَلَا يُؤَدِّي حَقَّهُ الْمُجْتَهِدُونَ، الَّذِي لَا يُدْرِكُهُ بَعْدُ السِّهْمُ وَلَا يَنَالُهُ
غَوْصُ الْفِطَنِ، الَّذِي لَيْسَ لِصِفَتِهِ حَدٌّ مَحْدُودٌ، وَلَا نَعْتٌ مَوْجُودٌ، وَ
لَا وَقْتُ مَعْدُودٌ، وَلَا أَجَلٌ مَمْدُودٌ... (نهج البلاغه، خطبه اول)

سپاس مخصوص خدایی است که ستایشگران نمی‌توانند
حق سپاسش را ادا کنند و حسابگران از شمارش نعمت‌های
بی‌پایانش عاجز باشند و تلاشگران در اداء حقش فرو مانند.
خدایی که افکار بلند به قله عظمتش دست نیابند و افراد
ژرف‌نگر به عمق ذاتش پی نبرند.

خدایی که نشانه‌هایش محدود نیست؛ نه کلام گنجایش
تعریفش را دارد و نه وقت فرصت شماره می‌دهد و نه این کار
در وقت هر چند طولانی می‌گنجد....

تقدیر و تشکر

مراتب تشکر و سپاس خود را به محضر محترم مؤسس دانشکده اصول‌الدین، نویسنده و محقق بزرگوار، معلم دلسوز، اشاعه‌دهنده فرهنگ اهل بیت (ع)، حضرت علامه سید مرتضی عسکری (حفظه الله) تقدیم می‌دارم؛ استاد گرانقدری که عشق سرشارشان به معصومین (ع) را با نوشته‌ها و گفته‌های شفاهی‌شان به دانشجویان منتقل می‌کردند و با کمال تواضع و فروتنی - که نشان از پیروی ایشان از سیره اهل بیت (ع) دارد - هیچگاه از ارائه راهنمایی‌های لازم به شاگردانشان دریغ نداشتند.

و همچنین از اساتید بزرگوار، آقایان جناب دکتر مجید معارف، استاد محترم راهنما که در مراحل مختلف نگارش، با سعه صدر، بنده را راهنمایی و با مطالعه دقیق رساله، از نظرات سودمندشان بهره‌مند نمودند و جناب دکتر ولی‌الله نقی‌پورفر استاد محترم مشاور که با راهنمایی‌های خویش، در جهت تکمیل و اصلاح تحقیق یاری‌ام نمودند، کمال تشکر را دارم؛ و برای ایشان و سایر اساتیدی که در طول تحصیل علوم دینی از محضرشان فیض بردم، از خداوند منان توفیق روزافزون خواستارم.

در انتظار عدالت گستر موعود

که روزی جهان ظلمانی را با

نورش روشن خواهد نمود.

تقدیم به

چهارده چهلچراغ هدایت

و کشتی نجات از گرداب جهل

و ضلالت به ساحل امن و سعادت

و

بیداردلانی که در طول تاریخ بشریت،

در وانفسای «کل حزب بما ل دیهم فرحون»

با جانشان، سخنشان و قلمشان

از کیان تشیع دفاع کردند.

فهرست مطالب

۱	چکیده
۲	مقدمه

بخش اول: کلیاتی در باب قلب

۷	درآمدی بر بخش
۸	فصل اول: بررسی موارد کاربرد واژه قلب در قرآن و روایات
۸	مدخلی بر فصل
۱۰	الف- قلب در قرآن
۱۲	تعبیری از واژه قلب در قرآن
۱۴	ارتباط قلب و قوای ادراکی
۱۹	ب- قلب در سخن معصومین (ع)
۲۴	ج- قلب از منظر عرفا و فلاسفه
۲۷	فصل دوم: تقسیمات و ویژگی های مختلف قلب
۲۷	مدخلی بر فصل
۲۸	حالات گوناگون قلب
۳۱	الف- قلب سلیم و ویژگی های آن
۳۳	اهم نشانه ها و خصوصیات قلب سلیم
۳۵	ب- قلب مریض و ویژگی های آن

۳۷ ..... اهم نشانه‌ها و خصوصیات قلب‌مریض

بخش دوم: بیماری‌های قلبی - اعتقادی

۴۴ ..... در آمدی بر بخش

۴۵ ..... فصل اول: کفر

۴۵ ..... مدخلی بر فصل

۴۶ ..... تعبیر قرآن از کفر

۴۹ ..... وجوه مختلف کفر در قرآن

۵۰ ..... اقسام کفر

۵۳ ..... اوصاف و نشانه‌های کفار

۵۴ ..... عواقب شوم کفار

۵۵ ..... درمان بیماری کفر

۵۷ ..... فصل دوم: شرک

۵۷ ..... مدخلی بر فصل

۵۸ ..... تعبیر قرآن از مشرکین

۵۹ ..... وجوه مختلف شرک در قرآن

۶۳ ..... اهم مفاسد شرک

۶۴ ..... ویژگی‌های خاص مشرکین

۶۶ ..... درمان بیماری شرک

۶۸ ..... فصل سوم: نفاق

۶۸ ..... مدخلی بر فصل

۷۰ ..... تعبیر قرآن از نفاق

۷۱ ..... ویژگی‌های خاص منافقین

۷۳ ..... درجات نفاق

۷۴ ..... آثار سوء فردی و اجتماعی نفاق

۷۶ ..... توصیف منافقان از زبان امام علی (ع)

۷۷ ..... سرنوشت شوم منافقین

۷۸ ..... درمان بیماری مهلک نفاق

بخش سوم: بیماری‌های قلبی - اخلاقی

۸۱	..... درآمدی بر بخش
۸۲	..... فصل اول: بخل
۸۲	..... مدخلی بر فصل
۸۳	..... اهم مصادیق بخل در قرآن
۸۷	..... اهم مفاسد بخل
۹۰	..... سخاوت: نقطه مقابل بخل
۹۱	..... درمان بیماری بخل
۹۳	..... فصل دوم: حسد
۹۳	..... مدخلی بر فصل
۹۵	..... مراتب حسد
۹۷	..... منشأ پیدایش و علل و اسباب حسد
۹۸	..... اهم مصادیق حسد در قرآن
۱۰۱	..... مفاسد فردی و اجتماعی حسد
۱۰۴	..... چگونگی برخورد با حسودان
۱۰۵	..... درمان بیماری حسد
۱۰۷	..... فصل سوم: عجب و تکبر
۱۰۷	..... مدخلی بر فصل
۱۰۹	..... اقسام عجب و تکبر از منظر قرآن
۱۱۴	..... اهم نشانه‌های تکبر
۱۱۶	..... نشانه‌های نفی کبر در قرآن
۱۱۷	..... مصادیق کبر و سرنوشت متکبران در قرآن
۱۱۹	..... مفاسد عجب و تکبر
۱۲۴	..... درجات کبر
۱۲۵	..... آثار سوء اجتماعی کبر
۱۲۷	..... درمان بیماری کبر
۱۳۲	..... فصل چهارم: ریا
۱۳۲	..... مدخلی بر فصل

۱۳۳	..... اقسام ریا
۱۳۴	..... نشانه‌های شخص ریا کار
۱۳۴	..... مصادیق ریادرقرآن
۱۳۷	..... مفاسد ریا و عاقبت ریاکاران
۱۳۹	..... درمان بیماری ریا
۱۴۱	..... فصل پنجم: حرص و طمع
۱۴۱	..... مدخلی بر فصل
۱۴۲	..... مصادیق حرص و طمع در قرآن
۱۴۳	..... اهم مفاسد حرص و طمع
۱۴۵	..... درمان بیماری حرص و طمع مذموم
۱۴۸	..... فصل ششم: غضب
۱۴۸	..... مدخلی بر فصل
۱۴۹	..... درجات غضب
۱۵۱	..... مفهوم کظم غیظ
۱۵۲	..... مفاسد غضب
۱۵۳	..... در بیان غضب خداوند
۱۵۵	..... درمان بیماری غضب مفرط

بخش چهارم: بیماری‌های قلبی- لسانی

۱۵۸	..... درآمدی بر بخش
۱۵۹	..... فصل اول: غیبت
۱۵۹	..... مدخلی بر فصل
۱۶۰	..... تعبیر قرآن از غیبت کننده
۱۶۱	..... علل و اسباب غیبت
۱۶۱	..... تفاوت غیبت و تهمت
۱۶۲	..... مصادیق تهمت در قرآن
۱۶۴	..... موارد استثناء غیبت
۱۶۶	..... آثار سوء اجتماعی غیبت
۱۶۷	..... درمان بیماری غیبت

۱۷۱	..... فصل دوم: دروغ
۱۷۱	..... مدخلی بر فصل
۱۷۲	..... انواع دروغ
۱۷۶	..... اهم مفاسد فردی و اجتماعی دروغ
۱۷۸	..... درمان بیماری دروغ
۱۸۰	..... فصل سوم: سخن چینی
۱۸۰	..... مدخلی بر فصل
۱۸۱	..... اهم مفاسد سخن چینی
۱۸۱	..... سخن چینی از منظر قرآن کریم
۱۸۳	..... درمان بیماری سخن چینی
۱۸۵	..... نتیجه گیری
۱۸۷	..... منابع و مأخذ

چکیده

چنانچه می‌دانیم عمده ناگواری‌ها، دلهره‌ها و رنج‌ها و سختی‌هایی که آدمیان در دنیا گرفتار آند، معلول بیماری‌های نفسانی و قلبی آنان است که به رذایل اخلاقی مشهور است. این امراض و رذایل نفسانی، آدمی را چنان از انسانیت و فطرت پاک انسانی‌اش دور می‌سازد که به تعبیر قرآن، این موجود برگزیده خداوند که می‌تواند تاج خلیفة‌اللهی را بر سر گذارده و به دلیل این نعمت بزرگ الهی بر خود ببالد، آنچنان در سرایشی سقوط انسانیت می‌افتد که در ردیف حیوانات و حتی پست‌تر از آنها جای می‌گیرد.

رساله حاضر بر آن است تا با بررسی آیات نوربخش الهی و روایات معصومین علیهم‌السلام در شناخت هرچه بیشتر قلب- این مخزن کمالات انسانی، و این ملاک ارزش و اعتبار آدمی- آفات و بیماری‌هایی که می‌تواند آن را از حالت اعتدال و سلامتی خارج سازد، تلاش نموده و برای اصلاح جانها و روانها و بازگرداندن سلامتی به آنها، که سعادت دنیا و آخرت را در پی دارد، راه‌حلی را از نسخه شفابخش الهی- قرآن- و از زبان طیبیان روحانی- حضرات معصومین علیهم‌السلام- برای آگاهی خوانندگان ارائه نماید.

قابل ذکر است که بیماری‌ها و امراض قلبی قطعاً بیش از اینهاست و مبحث پرحجمی را طلب می‌کند که از عهده این تحقیق خارج است ولذا از طرح همه آنها اجتناب نموده و تنها به اهم آنها اشاره می‌نمائیم.

من الله التوفیق

مقدمه

قلب- که در فارسی به دل تعبیر می‌شود- سلامتی و بیماری آن، از جمله مباحث و موضوعاتی

است که به دلیل اهمیت خاص آن، بخش بزرگی از قرآن کریم، به آن اختصاص داده شده است.

خداوند متعال در آیات بسیاری، به فضایل اخلاقی، از جمله احسان، امانتداری، سخاوت، انفاق یا

رذایل نکوهیده از جمله بخل، ریا، تکبر و ... اشاره نموده و سرنوشت شوم بیماردلان را برای عبرت آدمیان

متذکر می‌شود.

حق تعالی در آیاتی از قرآن کریم، همین صحیفه آسمانی را نسخه شفابخش برای برطرف شدن

امراض صعب‌العلاجی چون کبر، غرور، نفاق و ... معرفی می‌نماید.

علمای علم اخلاق تحصیل ملکات فاضله و کسب محاسن اخلاقی را در رسیدن به مقامات عالیه

انسانی ضروری دانسته و مسامحه در پیشگیری از امراض نفسانی که دل را از حالت اعتدال و سلامتی خارج

می‌سازد، روا ندانسته‌اند چرا که به بیان معصومین(ع)، دل در صورت آلودگی، از دریافت حقایق عالم محروم

مانده و در صورت پاک بودن، نور حکمت و حقایق اشیاء عالم در آن تجلی می‌نماید.

پس تا شیاطین به قلب انسان احاطه نیافته و مرض انسان، آنچنان در وجودش ریشه ندوانیده که:

«ختم الله علی قلوبهم»، چاره‌ای باید اندیشید، چرا که روزی خواهد رسید که به تعبیر قرآن «لاینبغ مال و

لابنون، الا من اتی الله بقلب سلیم».

تبیین موضوع

به گفته علمای علم اخلاق، انسان ترکیبی است از روح و جسم و برای هر یک از این دو، الم و لذت و مرض و صحتی است. امراض بدن، جسم را لاغر و نحیف ساخته و او را از درک لذات جسمانی باز می‌دارد و اگر در معالجه، مسامحه‌ای باشد به هلاکت بدن منجر می‌گردد، اما اگر علم طب، به موقع بیماری را تشخیص دهد، شخص نجات می‌یابد. برای روح و دل انسان نیز امراضی اخلاقی است که او را از درک لذتهای روحانی و رسیدن به سعادت ابدی محروم می‌سازد و معالجاتی لازم است که این بیماری‌ها موجب هلاکت روح و قلب نگردد. تفصیل این امراض و معالجات در طب روحانی یا علم اخلاق است.

از امیرمومنان علی (ع) نقل است که فرموده‌اند: «أشد من مرض البدن، مرض القلب و ان من صحة البدن تقوى القلب». از الطاف حکیمانه رب العالمین این است که طیبانی را به همراه نسخه‌ای روحانی برای درمان دل و روح انسان گسیل داشته که در مسیر کمالی که برای انسان مهیاست، تا رسیدن به قله معرفت و کمال در صورت لزوم از آن استفاده نماید، که این نسخه الهی، قرآن است.

آیاتی از قرآن ناظر بر این حقیقت است که همه قوای انسانی از قلب او منبعث می‌گردد و لذا دل مریض، قوای انسان را از حالت اعتدال خارج می‌سازد و آن را دچار اختلال می‌نماید. با این تفصیل ضروری است که انسان در جهت پیشگیری از بیماری و در صورت ابتلاء به بیماری، معالجه آن از هیچ تلاشی دریغ نکند؛ چرا که به بیان امیرمومنان علی (ع)، مرگ دلها سخت‌تر از مرگ بدنهاست. چرا که در مرگ تن، محرومیت از خوشی‌های چند روزه دنیا است، اما در مرگ دل، محروم شدن از سعادهای همیشگی و خسران ابدی است.

هدف تحقیق

شناخت قلب و بیماری‌های آن از اهداف مهم این تحقیق می‌باشد. پژوهشگر در این رساله بر آن است که بررسی کند چگونه می‌توان قلب را از ابتلاء به بیماری‌های مهلک بازداشت و در صورت ابتلاء بدان، چگونه می‌توان آن را شناسایی و درمان نمود. هدف از این پژوهش این است که دردها و راه درمان آن را از زوایای آیات الهی و بعضاً روایات معصومین (ع) استخراج نموده و به عنوان طب روحانی در اختیار آنهایی که احیاناً از بیماری خود غافلند و یا راه درمان آن را نمی‌دانند قرار دهد که به موقع به رفع بیماری اقدام نموده، تا موجب هلاکت و خسراشان نگردد.

به گفته عالمان اخلاق، انسان تا زمانی که یک خوی ناپسند به صورت عادت درنیامده، باید درصدد رفع آن برآید که عادت به هر چیز، نخست از تار عنکبوت سست‌تر ولی پس از مداومت بدان، رفته رفته سخت‌تر از رنجیر می‌شود.

بیان فرضیات

- ۱- قلب مخزن کمالات انسانی و مرکز فهم و کانون عواطف و احساسات آدمی است.
- ۲- قلب روحانی، مانند قلب جسمانی، دچار آفات و بیماری‌هایی می‌شود که آن را از حالت اعتدال خارج می‌سازد.
- ۳- امراض و رذایل نفسانی به عنوان حجاب قلب، آدمی را از دریافت حقایق عالم، محروم می‌سازد.
- ۴- خداوند برای اصلاح روانها، قرآن را نسخه شفابخش و انبیاء و اولیاء را به عنوان طیبیان روحانی معرفی می‌نماید.

روش تحقیق

در این پژوهش، روش تحقیق کتابخانه‌ای است، که ابتدا با مراجعه به معجم قرآن کریم و بهره‌گیری از راهنمایی‌های پژوهشکده باقرالعلوم، آیات مربوطه استخراج گردید و سپس با رجوع مستقیم به فرهنگ‌نامه‌ها و لغت‌نامه‌های عربی و قرآنی، لغات مورد استفاده ریشه‌یابی شد.

در مرحله بعد با جستجو در منابع دست اول در موضوعات قرآنی، عرفانی و اخلاقی و همچنین تفاسیر شیعه و سنی و کتب روایی، اطلاعات مربوط به موضوع تحقیق بیرون کشیده و فیش‌برداری گردید.

سرانجام پس از طبقه‌بندی مطالب و بررسی و تحلیل، تدوین پایان‌نامه به انجام رسید.

سابقه و انجام ضرورت تحقیق

در مورد بیماری‌های دل، علمای اخلاق، تحقیقات ارزنده‌ای انجام داده‌اند که به صورت کتاب انتشار یافته است، اما این کتابها یا به زبان عربی است که برای عموم قابل استفاده نمی‌باشد و یا اگر فارسی است آنچنان ثقیل نوشته شده که نسل امروز نمی‌تواند از آنها، آنچنان که باید استفاده نماید و برخی از کتبی هم که به فارسی روان و امروزی نوشته شده، به همه بیماری‌ها با تمام خصوصیات آنها و آثار سوء فردی و اجتماعی و بخصوص درمان آنها اشاره نشده است. در مورد بخش اول این تحقیق نیز ممکن است به طور پراکنده در کتب اخلاقی و عرفانی مطالبی یافت شود اما با عنوان شناخت قلب و ویژگی‌های آن، بخش مستقلی را تشکیل نمی‌دهد.

به هر حال، این دلایل سبب شد که پیرامون ویژگی‌های قلب و امراض آن و در صورت ابتلاء به بیماری، علاج و درمان آن، تحقیق شده و به صورت رساله ارائه گردد.